

УДК 631.147

А. І. Камінська,
к. е. н., старший науковий співробітник відділу інноваційної діяльності
та економіки, ННЦ "Інститут землеробства НААН"
ORCID ID: 0000-0001-5823-3139

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.17—18.23

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

A. Kaminska,
PhD in Economics, Senior Researcher of the Department
of innovative activities and economics, NSC "Institute of Agriculture of NAAS"

WORLD EXPERIENCE OF DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION

У статті розглянуто та узагальнено світовий досвід розвитку органічного виробництва. Виявлено основні економічні, екологічні та соціальні переваги органічного виробництва. Узагальнено зарубіжний досвід державної підтримки виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Проведено аналіз ключових показників країн-лідерів по виробництву та реалізації органічної продукції. Встановлено, що найбільші ринки органічного сільського господарства зосереджені в США, Німеччині, Франції та Китаї. За показником споживання органічних продуктів харчування на одну особу світовими лідерами є Швейцарія, Данія та Швеція. Виявлено основні перешкоди в розвитку ринку органічної продукції в Україні. З'ясовано, що в нашій державі не має чіткої державної політики стосовно напрямів наступного розвитку органічної галузі. Розвиток вітчизняного ринку органічної продукції є перспективним з огляду на наявні в Україні природні ресурси та зростаючу зацікавленість споживачів.

The article deals with and summarizes the world experience of development of organic production. The basic economic, ecological and social advantages of organic production are revealed. Organic farming research began as a strong reaction against the mechanistic and reductionist impulse that emerged in agricultural science in the early and mid-20th century and that still dominates. The defining factors of organic agriculture are its holistic approach to farming systems and its exclusion or strictly limited use of synthetic fertilizers and synthetic pesticides, plant growth regulators, livestock feed additives and GMOs. Generalized foreign experience of state support for the production of organic agricultural products. Policy support for organic farming takes several forms, including legal standards defining organic farming; government inspection, certification and labelling activities; and direct payments to converting and established organic producers. The analysis of the key indicators of the countries-leaders was on the basis of the production and implementation of organic products was carried out. It was established that the most important markets for the organic agriculture are accumulated in the USA, Germany, France and China. According to the indicator of consuming the organic products for one person world leaders are Switzerland, Denmark and Sweden. Ukraine is a developing country with underdeveloped organic agriculture sector. The activity of organic agro companies of Ukraine in the area of organic land is investigated. The major reason for this is the limited purchasing power of the domestic population. However, it is important to identify Ukraine's major trends in the production of organic agriculture in order to ensure the balanced development of the sector. The main obstacles in the development of the Ukrainian market of organic products are revealed. It is stated that in our country there is no clear-cut policy in direct way of the further development of organic industry. The development of the domestic organic products market is respective in view of the available natural resources and the growing consumer interest in Ukraine.

Ключові слова: світовий ринок, органічне землеробство, органічна продукція, ринок органічної продукції, споживач.

Key words: world market, organic farming, organic products, market of organic products, consumer.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Світове органічне сільське господарство, як окремий напрям господарювання, розпочалося понад 80 років тому з невеликої кількості

фермерів, що виробляли чисті та натуральні продукти для певного кола своїх близьких та постійних споживачів. На сьогодні органічне виробництво перетворилося на потужний

міжнародний процес, що включає вже не тільки виробництво, але і жорсткі та контрольовані вимоги до зберігання, переробки, транспортування та дистрибуції сільськогосподарської продукції.

На сьогодні Україна ввійшла в двадцятку країн світу за площею органічних сільськогосподарських угідь. Однак за обсягом споживання на внутрішньому ринку органічних продуктів займає лише 25-е місце в Європі [1]. Розвиток виробництва органічної продукції сприятиме відновленню природної родючості ґрунтів, підвищенню якості сільськогосподарських угідь, зменшенню шкідливих викидів, скороченню застосування штучних засобів хімізації та витрат невідновлюваних енергетичних ресурсів, чим забезпечує позитивний вплив на навколишнє природне середовище та екологічну ситуацію в країні, забезпечення споживчого ринку здоровою та якісною продукцією, зміцнення експортного потенціалу держави, гарантування продовольчої безпеки в країні [2, с. 43—44].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Особливості вітчизняного та світового ринку органічної продукції розглядали у своїх працях такі вчені-економісти: Артиш В.І., Безус Р.М., Бородачева Н.В., Варченко О.М., Зайчук Т.О., Кириленко І.Г., Кобець М.І., Милованов Є.В., Писаренко В.В., Рудницька О.В., Федоров М.М., Ходаківська О.В., Шубравська О.В. та ін.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є висвітлення світового досвіду виробництва органічної продукції, що дозволить посилити її конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ситуація на світових ринках продовольства свідчить про зростаючу зацікавленість споживачів у здоровому і повноцінному харчуванні разом з безпосереднім внеском у збереження природного середовища. Тому саме задоволення зростаючого попиту на органічні продукти продовжує бути одним із стратегічних напрямів розвитку сільського господарства в більшості країн світу.

Свого значення органічне сільське господарство набуло завдяки розумінню людством екологічної загрози в результаті інтенсифікації сільського господарства. Це заохотило

розроблення різноманітних альтернативних методів сільськогосподарського виробництва, які враховують рівень біологічного розмаїття, збереження довкілля і природних ресурсів, використання високих стандартів відповідного утримання тварин та методів виробництва, що відповідають певним стандартам до продуктів, які виготовлені з використанням речовин та процесів природного походження.

Економічні переваги органічного виробництва дістаються шляхом істотного зменшення виробничих затрат у результаті відмови від застосування дорогих хімікатів та зниження енергоємності виробництва. Соціальні переваги органічного виробництва полягають у розвитку інфраструктури сільських територій, утворенні додаткових робочих місць у сільській місцевості, покращення здоров'я нації. Екологічні переваги полягають у збереженні та відновленні біорізноманіття в агроландшафтах, що впливає на відтворення родючості ґрунтів і збереженню довкілля [3, с. 47].

Засновником концепції органічного землеробства, як однієї з форм ведення сільського господарства, вважають японського філософа Мокіші Окада (1882—1955 рр.), який наголошував, що екологічне землеробство має вирішувати такі задачі [4, с. 10]:

- виробляти продукти харчування, що не лише підтримують життєдіяльність, але і поліпшують здоров'я людей;
- стабілізувати біологічну рівновагу в природі, бути екологічно безпечним;
- використовувати прості доступні методи та засоби ведення господарства.

У Центральній та Західній Європі розвиток органічного виробництва розпочався з першої половини ХХ ст. як система збереження традиційного сімейного землеробства в умовах поширення індустріалізації. Було сформульовано та науково обґрунтовано концепцію "реформи життя", яка заклала основи харчування, санітарії та фізичної культури шляхом: переселення населення з міст у сільську місцевість, самозабезпечення через вирощування фруктів та овочів, вегетаріанське харчування якісними продуктами і фізична праця, яка зміцнює здоров'я й працездатність [4, с. 11].

Загальновизнаний термін "органічне сільське господарство" (Organic Agriculture) було запроваджено Міжнародною федерацією органічного руху (IFOAM) понад тридцять років тому, під яким в англomовному світі мають на

увазі толерантну до природи сільськогосподарську діяльність. Проте в кожній країні є власні традиції та мовні особливості. Так, у деяких країнах (Німеччина, Швеція, Данія, Норвегія) толерантні до природи способи агровиробництва називають "екологічними". Інші країни (Швейцарія, Австрія, Італія, Франція та інколи Німеччина) використовують термін "біологічний".

Дослідна група Департаменту сільського господарства США (USDA) запропонувала таке трактування: "Органічне сільське господарство — це система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин".

У загальному визначенні під органічним сільським господарством у світі розуміють агровиробничу практику, за якої не використовуються синтетичні хімікати (добрива, пестициди, антибіотики тощо), здійснюється мінімальна оранка ґрунту, не застосовуються генетично модифіковані організми (ГМО) і охоплюються різні сфери — рослинництво, тваринництво, птахівництво, садівництво тощо [5].

Уряди розвинених країн активно підтримують органічне виробництво, бо воно сприяє зміцненню внутрішнього ринку, збільшенню експорту і допомагає вирішити економічні та екологічні проблеми. Але світовий досвід показує, що держава підтримує той чи інший проєкт тільки тоді, коли він стає економічно вигідний і може стати повноцінною частиною економіки держави.

За даними міжнародної організації IFOAM, інтенсивний розвиток органічного землеробства в Європі розпочався у 90-ті роки ХХ ст. Лідерами за темпами зростання площі під органічним землеробством були Угорщина, Великобританія, Чехія та Португалія. Останніми роками швидко розвивається органічне виробництво в таких країнах, як Данія, Німеччина, Фінляндія, Швеція та ін. Пов'язано це, насамперед із державною підтримкою господарств через субсидії. Результатом такої державної допомоги є збільшення частки натуральних продуктів харчування на ринку в середньому до 5—10 % [6, с. 93]. При цьому найвищий показник належить Австрії, населення якої споживає органічні овочі та молочну продукцію. В Німеччині, Італії, країнах Скандинавії головною метою ринкових відносин є розширення асортиментної гру-

пи товарів і поліпшення каналів збуту. Країни Південної, Центральної та Східної Європи займають переважно позиції, орієнтовані на експорт [7].

Європейські країни мають не лише досвід виробництва органічної продукції, а й ефективного її просування на внутрішньому та зовнішньому ринках. На підставі створеної нормативно-правової бази у сфері органічного виробництва, маркування органічної сільськогосподарської продукції і продуктів харчування, впроваджуються спеціальні державні програми у цій сфері, що спрямовані, зокрема, на стимулювання розвитку ринку органічної продукції в кожній країні Європейського Союзу [1].

Ринок органічної продукції в США має давню історію, хоча основи його державного регулювання були закладені лише в 2007 р. у Фермерському Біллі. Цей документ визначає принципи сертифікації та маркування органічної продукції, в ньому передбачається підтримка фермерів-виробників органічної продукції, фінансування заходів із ощадливого використання енергетичних та інших ресурсів, збереження довкілля, контролю захворюваності тощо. В США функціонує найбільший ринок органічної продукції, частка якого становить від 44 % світового ринку. Обсяги реалізації через супермаркети та спеціалізовані магазини приблизно рівні (45 та 44 %), ще 11 % реалізується через інші канали. Найбільша мережа супермаркетів органічної та натуральної продукції Whole Foods Market, заснована в 1980 р., сьогодні налічує більше 200 супермаркетів по всьому світу. В мережі працює понад 58 тис. осіб, а річна виручка становить 9 млрд дол. У США окремі відділи органічної продукції функціонують у 72 % супермаркетів, а 78 % американських сімей регулярно купують органічну продукцію [8].

За даними Organic World, станом на 2018 р. у світі із 230 країн органічним виробництвом займалися 186 країн, тобто 81 % від загальної їх кількості. Загальна площа сільськогосподарських угідь, яка вважається органічною, у світі у 2018 р. становила 71,5 млн га, це лише 1,5 % від усієї площі (табл. 1). За часткою сільськогосподарських земель під органічним виробництвом від загальної площі земель сільськогосподарського призначення лідирують Ліхтенштейн — 38,5 %, Самоа — 34,5 % та Австрія — 24,7 %.

Згідно зі статистичними даними Дослідного інституту органічного сільського господарства (FIBL) та Міжнародної Федерації органі-

чного сільськогосподарського руху (IFOAM) обсяг світового ринку органічної продукції за 2017 рік виріс на 10 млрд євро та досягнув 96,7 млрд євро в 2018 році. Найбільші ринки органічного сільськогосподарства зосереджені в США — 40,6 млрд євро, Німеччині — 10,9 млрд євро, Франції — 9,1 млрд євро та в Китаї — 7,6 млрд євро.

За показником споживання органічних продуктів харчування на одну особу світовими лідерами є Швейцарія й Данія (312 євро в рік) та Швеція (231 євро).

Аналізуючи дані ємності світового ринку органічної продукції, можна зробити висновок, що найбільше споживання органічних продуктів спостерігається в країнах з найбільш високими доходами населення. В цих країнах ринок зростає щорічно на 10—15%. Водночас розвинуті країни з кожним роком збільшують обсяги виробництва органічної продукції. Для країн з відносно низькими доходами населення виробництво органічних продуктів являється в першу чергу експортоорієнтованим напрямом діяльності, тому що ціни на дану продукцію вищі на 20—30 % та населення цих країн спроможне споживати її в обмеженій кількості.

Органічне виробництво в Україні почало розвиватися лише наприкінці 1990-х років. З часом країна все активніше заявляє про себе на міжнародному ринку органічних продуктів, займаючи одне з провідних місць у світі за площами сільськогосподарських угідь, задіяних під їх вирощуванням, експортом сировини та продукції переробки [7].

Останніми роками вітчизняний ринок органічної продукції активно розвивається: збільшилися площі під органічним виробництвом (з 270 тис. га у 2008 р. до 420 тис. га у 2017 р. — на 55,5 %), зростає кількість сертифікованих органічних господарств (з 118 у 2008 р. до 375 у 2017 р. — у 4,2 раза), значно збільшився обсяг ринку органіки (з 0,6 млн євро у 2008 р. до 29,4 млн євро у 2017 р. — у 49 разів), а вартість експорту органічної сільськогосподарської продукції у 2017 р. склала 99 млн євро (близько 70 % експортувалося до країн ЄС) [10, с. 75].

Таблиця 1. Органічне сільське господарство: ключові показники та країни-лідери

Показник	Світ	Країни-лідери
Країни з даними про сертифіковане органічне сільське господарство	2018 р.: 186 країн	
Загальна площа сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво	2018 р.: 71,5 млн га (1999 р.: 11,0 млн га)	Австралія (35,7 млн га) Аргентина (3,6 млн га) Китай (3,1 млн га)
Частка сільськогосподарських земель під органічним виробництвом від загальної площі земель сільськогосподарського призначення	2018 р.: 1,5 %	Ліхтенштейн (38,5 %) Самоа (34,5 %) Австрія (24,7 %)
Площі під дикоросами та інші землі несільськогосподарського призначення	2018 р.: 35,7 млн га (1999 р.: 4,1 млн га)	Фінляндія (11,3 млн га) Замбія (3,2 млн га) Танзанія (2,4 млн га)
Виробники	2018 р.: 2,8 млн виробників (1999 р.: 200000 виробників)	Індія (1149371) Уганда (210352) Ефіопія (203602)
Органічний ринок	2018 р.: 96,7 млрд євро (2000 р.: 15,1 млрд євро)	США (40,6 млрд євро) Німеччина (10,9 млрд євро) Франція (9,1 млрд євро)
Споживання на душу населення	2018 р.: 12,8 євро	Швейцарія (312 євро) Данія (312 євро) Швеція (231 євро)

Джерело: складено за даними Organic World [9].

Наша держава, яка має високий потенціал виробництва органічної продукції, посідає майже передостаннє місце в рейтинговому списку Європи серед органічних товаровиробників на чолі з Німеччиною, Швейцарією та Туреччиною [1]. Об'єктивно, така ситуація обумовлена по-перше недостатністю інформації у споживачів про користь органічної продукції для їх здоров'я, а по-друге — високими цінами на органічні продукти харчування на прилавках українських магазинів, що в період нестабільної економічної ситуації в країні зменшує їх доступність для споживачів. Так, вартість органічної продукції в середньому вища на 30—60% від продукції виробленою за звичайною технологією виробництва. Така висока надбавка на продукцію органічного виробництва спричинена і низьким рівнем конкуренції на внутрішньому ринку внаслідок експортної спрямованості вітчизняного органічного сектора АПВ при невеликій кількості органічних господарств [11, с. 74].

ВИСНОВКИ

Для формування розвиненого ринку органічної продукції Україна має сприятливі природно-кліматичні умови та великий потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Суттєвий економічний, екологічний та соціальний ефект

проявляється у раціональному використанні ресурсів, екологізації землекористування та відновленні агроєкосистеми, забезпеченні продовольчої безпеки держави, підвищенні підприємницької ініціативи серед фермерів, зменшенні захворюваності в суспільстві і сталому розвитку сільських територій. Але, попри значний потенціал та перспективи розвитку органічного сільського господарства, в Україні немає чіткої державної політики стосовно напрямів наступного розвитку органічної галузі. Тому раціональним є використання зарубіжного досвіду підтримки виробників органічної продукції.

Література:

1. Чичкало-Кондрацька І.Б., Новицька І.В. Світовий досвід просування органічної продукції. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6104> (дата звернення 20.07.2020 р.).
2. Вінюкова О.Б., Чугрій Г. А. Ринок органічної продукції в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 26-1. С. 42—47.
3. Тютюнник Г. Основи розвитку національного ринку органічного землеробства в Україні. Галицький економічний вісник. 2014. № 3. Т. 46. С. 46—52.
4. Чайка Т.О. Розвиток виробництва органічної продукції в аграрному секторі економіки України: монографія. Донецьк: Вид-во "Ноулідж", 2013. 320 с.
5. Organic Production / Organic Food: Information Access Tools. United States Department of Agriculture: веб-сайт. URL: <http://www.nal.usda.gov/afsic/pubs/ofp/ofp.shtml#resources> (дата звернення: 03.07.2020 р.).
6. Артиш В.І. Виробництво органічної продукції в країнах Європейського Союзу. Економіка АПК. 2014. № 2. С. 93—96.
7. Мамалига С.В., Гловюк А.С. Розвиток ринку органічної продукції в Україні. Ефективна економіка. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5245> (дата звернення 08.07.2020 р.).
8. Organic trade association. URL: <http://www.ota.com/index.html> (дата звернення 26.06.2020 р.).
9. The World of Organic Agriculture 2020. Organic World: веб-сайт. URL: <http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2020.html> (дата звернення 23.06.2020 р.).
10. Милованов Є.В., Коняшин А.В. Особливості розвитку ринку органічних круп в Україні. Наукові праці НУХТ. 2019. № 1, т. 25. С. 73—83.
11. Казанджі А.В. Стратегічні вектори розвитку ринку органічної продукції України. Інтелект XXI. 2018. № 1. С. 72—76.

References:

1. Chychkalo-Kondrats'ka, I. B. and Novyts's'ka, I. V. (2018), "World experience of promotion of organic products", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6104> (Accessed 20 July 2020).
2. Viniukova, O. B. and Chuhrij, H. A. (2018), "Organic products market in Ukraine: problems and prospects of its development", *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 26-1, pp. 42—47.
3. Tiutiunnyk, H. (2014), "Basis of the development of organic farming national market in Ukraine", *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 3, no. 46, pp. 46—52.
4. Chajka, T. O. (2013), *Rozvytok vyrobnytstva orhanichnoi produktsii v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy*, [Development of organic production in the agricultural sector of Ukrainian economy], Vyd-vo "Noulidzh", Donetsk, Ukraine.
5. United States Department of Agriculture (2020), "Organic Production / Organic Food: Information Access Tools", available at: <http://www.nal.usda.gov/afsic/pubs/ofp/ofp.shtml#resources> (Accessed 03 July 2020).
6. Artysh, V. I. (2014), "Production of organic products in the countries of the European Union", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 93—96.
7. Mamalyha, S. V. and Hloviuk, A. S. (2016), "Market development organic product in Ukraine", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5245> (Accessed 08 July 2020).
8. Organic trade association (2020), available at: <http://www.ota.com/index.html>, (Accessed 26 June 2020).
9. Organic World (2020), "The World of Organic Agriculture 2020", available at: <http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2020.html>, (Accessed 23 June 2020).
10. Mylovanov, Ye. V. and Koniashyn, A. V. (2019), "Regularities of organic groats market development in Ukraine", *Naukovi pratsi NUKhT*, vol. 1, no. 25, pp. 73—83.
11. Kazandzhi, A. V. (2018), "Strategic vectors of development of the market of organic products in Ukraine", *Intelekt XXI*, vol. 1, pp. 72—76.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2020 р.